

НОСАНЬ
Наталія Сергіївна

УДК 338.1/2-049.5(477)(045)

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

к.і.н., доцент, Черкаський
державний технологічний
університет

**METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STATE FINANCIAL
SECURITY LEVEL EVALUATION**

NOSAN Nataliia Serhiivna – PhD in History, Associate Professor, Cherkasy State Technological University

У статті наведено критичну оцінку традиційного нині методологічного підходу до визначення стану фінансової безпеки держави. Встановлено недоліки, що мають місце у процесі аналізу стану фінансової безпеки України згідно методичних рекомендацій, погоджених і затверджених на державному рівні. Запропоновано авторську дефініцію процесу оцінювання рівня фінансової безпеки держави. Конкретизовано основи загрозо орієнтованого підходу до оцінювання рівня фінансової макробезпеки. Зроблено припущення стосовно необхідності врахування у процесі діагностики стану фінансової безпеки рівня задоволеності фінансових інтересів бізнес-структур та громадян.

* * *

В статье проведена критическая оценка традиционного сейчас методологического подхода к определению состояния финансовой безопасности государства. Установлены недостатки, имеющие место в процессе анализа состояния финансовой безопасности Украины согласно методических рекомендаций, согласованных и утвержденных на государственном уровне. Предложена авторская дефиниция процесса оценки уровня финансовой безопасности государства. Конкретизированы основы ориентированного на угрозы подхода к оценке уровня финансовой макробезопасности. Сделано предположение о необходимости учета в процессе диагностики состояния финансовой безопасности уровня удовлетворенности финансовых интересов бизнес-структур и граждан.

* * *

Introduction. *The questions of formation and effective use of modern methodological approaches to assessing the level of Ukraine's financial security remain with regard to such deficiencies of existing methods as excessive number of indicators, complexity in their calculation and interpretation of results, retrospective character of evaluation and loss of relevance by individual indicators are remain urgent.*

The purpose of the work is to specify the shortcomings of existing approaches to the diagnosis of the level of financial security of the state, as well as to review the methods of assessing the level of financial macroeconomics security in order to timely identify the indicators used in the analytical work, which have lost relevance or are not sufficiently informative to perform assigned to them information tasks.

Results. *The article critically evaluates the current methodological approach to determining the level of financial security of the state. The deficiencies that have occurred in the process of analyzing the state of financial security of Ukraine according to the methodological recommendations agreed upon and approved at the state level have been identified. The author's definition of estimating the level of financial security of the state is offered. The basis of the threat-oriented approach to the estimation of financial macroeconomic level is specified. The assumption is made about the need to take into account in the process of diagnosing the state of financial security the level of satisfaction of financial interests of business entities and citizens.*

Conclusion. *The problem of choosing indicators of financial security of the state and the criteria for evaluating their values remains relevant. In the methodological plane, there is no doubt that selection criteria should exist, but each researcher, developing a theory and methodology for providing and diagnosing the state of economic and financial security, tends to either propose his own criteria for selecting indicators or not to deal with this problem, limited to the use of generally recognized state-level approaches.*

Ключові слова: фінансова безпека, рівень фінансової безпеки, загроза, індикатор, методика

Ключевые слова: финансовая безопасность, уровень финансовой безопасности, угроза, индикатор, методика

Keywords: financial security, level of financial security, threat, indicator, methodology

ВСТУП

Зовнішні економічні та політичні загрози у поєднанні з внутрішніми тенденціями та ризиками розвитку вітчизняної економіки надають проблемі забезпечення фінансової безпеки держави національного пріоритету. У свою чергу, це ставить нові завдання для забезпечення національної фінансової безпеки – завдання як методологічного характеру (як врахувати у процесі оцінювання фінансової безпеки країни і зовнішні загрози, і внутрішні ризики), так і прикладного характеру (які структурні перетворення необхідні для формування достатнього рівня захищеності вітчизняної фінансової системи та фінансового сектору).

Каталізатором до трансформацій у методиках оцінювання рівня державної фінансової безпеки є і бажання України до економічної конвергенції з країнами Євросоюзу. Лідери останніх до питання фінансової автономії та захищеності ставляться дуже серйозно. Те, що значимість забезпечення фінансової безпеки на макrorівні визнається країнами Євросоюзу, засвідчується створенням у 2010 р. Європейського фонду фінансової стабільності (The European Financial Stability Facility), метою якого було проголошено підтримання фінансової стійкості у Європі через механізм надання фінансової допомоги країнам, що перебувають у економічній скруті.

Варто відзначити, що у різних країнах світу встановились різні підходи до розуміння самого поняття фінансової безпеки. Зокрема, у Америці категорію фінансової безпеки (financial security) використовують виключно для характеристики фінансового благополуччя американських родин. У Європі фінансові проблеми національних і наднаціональних економік розглядаються у контексті забезпечення фінансової стабільності. По суті, для більшості закордонних дослідників проблем безпекостанства фінансова безпека держави і її фінансова стабільність – це тотожні поняття, судячи із широкого переліку наукових публікацій, які було проаналізовано у процесі дослідження. А от у роботах вітчизняних вчених ці поняття відрізняються (поняття фінансової безпеки є суттєво масштабнішим за змістовим наповненням). Проблематика оцінювання рівня фінансової безпеки держави останнім часом усе частіше знаходить відображення у роботах сучасних дослідників. Так, Н.В. Зачосова вивчає особливості аналізу рівня фінансової безпеки держави та значення оцінки стану економічної безпеки фінансових установ у цьому процесі [1], Ю. Субботович, О. Антропова приділяють особливу увагу індикаторам фінансової безпеки України [2], Ю.О. Тимошенко цікавиться проблематикою поєднання категорій фінансових ризиків та індикаторів стану фінансової безпеки України [3], О.Ю. Коваленко демонструє результати власного аналізу та оцінки рівня фінансової безпеки України [4], А.В. Піхоцький також досліджує особливості процедури отримання оцінки рівня фінансової безпеки держави [5]. Водночас, актуальними залишаються питання формування та ефективного використання сучасних методологічних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки України з огляду на такі вади існуючих методик, як надмірна кількість показників, складність у їх розрахунку та інтерпретації результатів, ретроспективний характер оцінювання та втрата актуальності окремими індикаторами.

МЕТОЮ РОБОТИ є конкретизація недоліків існуючих підходів до діагностики стану фінансової безпеки держави, а також перегляд методик оцінювання рівня фінансової макробезпеки з тим, аби своєчасно виявити показники та індикатори, що використовуються у процесі аналітичної роботи, але які втратили актуальність або не є достатньо інформативними для виконання покладених на них інформаційних завдань.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження широко використані монографічний метод і метод теоретичного аналізу під час опрацювання матеріалів сучасних дослідників стосовно існуючих векторів аналізу стану фінансової безпеки держави з метою встановлення домінуючих підходів до оцінювання її рівня у вітчизняній науковій думці. Також застосовано прийоми аналізу і синтезу для уточнення позицій методичних прийомів, які потребують модернізації та коректив. Метод узагальнення використано у процесі формування висновків за результатами проведеного дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для формування системи моніторингу загроз фінансовій безпеці країни, що враховує як характер функціо-

нування механізму національної економіки, так і перманентно мінливі зовнішні умови, необхідний загально-визначений методологічний підхід до дослідження індикаторів фінансової безпеки, покликаних достовірно відображати існуючі та потенційні загрози її стану у найближчій та стратегічній перспективах.

Оцінювання рівня фінансової безпеки на практиці є набором діагностичних процедур, спрямованих на встановлення значень окремих показників розвитку фінансової системи, ринків фінансових послуг і державних фінансів, виявлення їх динаміки, порівняння з існуючими оптимумами та формування на цій підставі висновку стосовно стану фінансової безпеки, характерного для досліджуваної економічної системи. Вважаємо, що під оцінюванням рівня фінансової безпеки держави на методологічному рівні має розумітися набір діагностичних процедур, спрямованих на встановлення стану захищеності фінансових ресурсів держави, механізмів їх формування, використання, обміну з метою збалансованого задоволення національних, господарських та індивідуальних інтересів стейкхолдерів у фінансовій сфері.

Російська практика оцінювання рівня фінансової безпеки держави, як і обрана у вітчизняній практиці методика [6], передбачає використання макроекономічного підходу до діагностики стану фінансової безпеки держави. «Макроекономічний підхід до індикативної оцінки національної фінансової безпеки реалізується у взаємопов'язаному аналізі наступних систем: дворівневої системи індикаторів національної фінансової безпеки; системи принципів відбору даних індикаторів; системи критеріїв класифікації даних індикаторів; системи моніторингу індикаторів у цілях оцінки рівня фінансової безпеки» [7, с. 7]. Методичні рекомендації стосовно розрахунку рівня економічної безпеки України, що містять інструкції для оцінювання рівня і фінансової безпеки держави, побудовані саме на індикативному підході. Аналіз проводиться комплексно за шістьма напрямками забезпечення фінансової безпеки, які поєднують: банківську безпеку, безпеку небанківського фінансового ринку, боргову безпеку, бюджетну безпеку, валютну безпеку та грошово-кредитну безпеку. Поетапність діагностики передбачає підбір переліку індикаторів (станом на 2013 р. експертами було запропоновано 32 індикатори для визначення стану фінансової безпеки України); визначення орієнтованих значень запропонованих індикаторів (із використанням експертного методу; таким чином, одразу стає зрозумілим, що орієнтовні та нормативні значення підібраних показників відсутні, що може суттєво вплинути на об'єктивність та рівень релевантності отриманої оцінки); нормування індикаторів (тут прослідковується проблема підбору зіставних інтервалів для якісної характеристики отриманих значень запропонованих індикаторів – їх надмірна кількість може призвести до ускладнення інтерпретації одержаного результату, а недостатня – до відсутності можливості точної оцінки та забезпечення порівнянності близьких за значеннями показників безпеки); визначення вагових коефіцієнтів для диверсифікації важливості окремих складових підсумкового показника фінансової безпеки (у затвердженій наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України методиці значення

вагових коефіцієнтів визначались експертним методом, причому участь у опитуванні та інтерв'ю взяли лише 25-30 експертів, що залишає деякі сумніви стосовно об'єктивності вагових коефіцієнтів, які нині використовуються, а також актуалізує питання доцільності їх перегляду, беручи до уваги, що експертне опитування відбувалось у 2013 р.); розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки України (визначається ієрархічно за показниками рівнів шести названих підсистем системи фінансової макробезпеки).

Отже, недоліками індикативного підходу на разі є: велика кількість індикаторів, серед яких присутні як стимулятори, так і дестимулятори, різна кількість індикаторів для оцінювання окремих складових фінансової безпеки держави, утруднений доступ у зовнішніх стейкхолдерів до інформації, необхідної для проведення розрахунків, невелика експертна фокус-група, на основі думок якої інтерпретуються отримані результати, відсутність каталогу чітких характеристик для кожного рівня якісної оцінки фінансової безпеки, покликано спростити розуміння стейкхолдерами стану безпеки. Також суттєвим недоліком вважаємо відсутність у досліджуваному підході етапу або складової аналізу загроз фінансовій безпеці, що суттєво збільшило б практичну цінність отриманої оцінки з точки зору можливості використання її для прогнозу рівня фінансової безпеки у перспективі. У такому контексті постає необхідність надання пропозицій стосовно започаткування загрозо орієнтованого підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки держави.

Загрозоорієнтований підхід – це сукупність процедур визначення рівня фінансової безпеки держави, що, окрім аналізу ретроспективних значень макроекономічних і фінансових показників стану фінансово-економічного розвитку країни, передбачає ще й ідентифікацію загроз, негативний вплив яких може суттєво змінити рівень розраховуваних значень індикаторів складових системи фінансової безпеки, а отже, має враховуватись під час визначення її підсумкової оцінки. Наявність або відсутність загрози має вимірюватись за відсотковою або бальною шкалою. Перевага першої полягає у відсутності необхідності додаткових пояснень стосовно того, яка бальна оцінка що означає. За цим має слідувати оцінка можливих негативних наслідків від дії загрози на стан конкретної складової фінансової безпеки та прогноз збитків (якщо такий розрахунок можливо провести).

Не можна лишити поза увагою і авторські підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки держави, що пропонуються сучасними дослідниками у їх фахових публікаціях. Спільною рисою їх усіх є покладення у основу фінансових та економічних показників, отримати інформацію про значення яких можна у відкритому доступі, зокрема, на сайті Державної служби статистики або профільних міністерств. Ряд дослідників ратує за використання лише показників, значення яких можна розрахувати математично, а потім опрацювати отримані дані із використанням методів і прийомів економіко-математичного та статистичного аналізу і моделювання. Інші ж, чію позицію підтримує і автор цього дослідження, пропонують залучати експертів до процедури оцінювання, і не лише для професійної інтерпретації результатів, але й для виз-

начення ряду якісних показників для аналітичних потреб. Без застосування експертного методу, використання загрозоорієнтованого підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки є неможливим, оскільки він ґрунтується на фаховості суджень і думок професіоналів у різних сегментах фінансового сектору, здатних своєчасно розпізнати існування загрози та оцінити можливі прояви її негативного впливу, спираючись на власний досвід.

Окремий привід для наукових суперечок – механізм трансформації кількісних оцінок у якісні характеристики, кількість рівнів безпеки, які варто виокремлювати. Неузгодженість присутня і у поглядах на доцільність визначення підсумкового, інтегрального показника рівня фінансової безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Проблема вибору індикаторів фінансової безпеки держави та критеріїв оцінювання їх значень продовжує залишатися актуальною. У методологічній площині не виникає жодного сумніву, що критерії вибору повинні існувати, проте кожен дослідник, розвиваючи теорію і методологію забезпечення та діагностики стану економічної і фінансової безпеки, прагне або запропонувати власні критерії вибору індикаторів, або не зачіпати цієї проблеми, обмежуючись використанням загально визнаних на державному рівні підходів.

Для об'єктивного оцінювання рівня фінансової безпеки України у сучасних економічних умовах вражаємо за доцільне поєднати традиційний індикативний підхід та загрозоорієнтований підхід для забезпечення достовірності оцінки. Пропонується залишити лише актуальні фінансові показники із оприлюднених у 2013 р. рекомендацій [6], забезпечити їх однаковою кількістю для кожної функціональної складової системи фінансової безпеки та доповнити їх перелік блоками ймовірних загроз, оцінювання яких проводитиметься експертами з позицій їх наявності або відсутності та ймовірності їх негативного впливу на стан фінансової безпеки держави.

Перспективи подальших розробок у даному напрямку полягають у формуванні комплексного методологічного підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки держави, який поєднає переваги та класичний фундамент і архітектуру індикативного підходу та прогнозне спрямування і лаконічність загрозо орієнтованого підходу. Отриманий комплексний підхід має бути спрямованим на максимальне задоволення інформаційних потреб усіх категорій стейкхолдерів, простим у використанні та дозволяти отримати експрес оцінку поточного стану будь-якої складової системи фінансової безпеки України.

Список використаних джерел

1. Зачосова Н.В. Особливості аналізу рівня фінансової безпеки держави та значення оцінки стану економічної безпеки фінансових установ у цьому процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 12. С. 191-194.
2. Субботович Ю., Антропова О. Індикатори фінансової безпеки України. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 2. С. 144-151.
3. Тимошенко Ю.О. Фінансові ризики та індикатори стану фінансової безпеки України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки*. 2014. № 7. С. 293-303.

4. Коваленко О.Ю. Аналіз та оцінка рівня фінансової безпеки України. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія: Економіка. 2010. Т. 133, Вип. 120. С. 56-61.

5. Піхоцький А.В. Оцінка рівня фінансової безпеки України. Бізнес Інформ. 2018. № 3. С. 276-280.

6. Методичні рекомендації стосовно розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р.

7. Альбеков А.У., Ниворожкіна Л.И., Алифанова Е.Н., Евлахова Ю.С., Трегубова А.А. Развитие методологии оценки финансовой безопасности России на основе исследования воздействия макроэкономических шоков на динамику сбережений и операций населения на кредитном и валютном рынках. Ростов н/Д: Издательско-полиграфический комплекс РГЭУ (РИНХ), 2017. 188 с.

References

1. Zachosova N.V. Features of the analysis of the level of financial security of the state and the importance of assessing the state of economic security of financial institutions in this process. *Scientific Herald of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*. 2015. Issue 12. pp. 191-194 (in Ukrainian).

2. Subbotovych Yu., Antropova O. Indicators of financial

security of Ukraine. *The world of finance*. 2013. Issue 2. pp. 144-151 (in Ukrainian).

3. Tymoshenko Yu.O. Financial Risks and Indicators of Financial Security of Ukraine. *Bulletin of Kharkiv National Agrarian University after V.V. Dokuchaiev. Series: Economics*. 2014. Issue. 7. pp. 293-303 (in Ukrainian).

4. Kovalenko O.Yu. Analysis and assessment of the level of financial security in Ukraine. *Scientific works of Black Sea State University after Peter Mohyla of the Kyievo-Mohylanska Academy complex. Series: Economics*. 2010. Issue 120. pp. 56-61 (in Ukrainian).

5. Pikhotskyi A.V. Estimating the level of financial security of Ukraine. *Business Inform*. 2018. Issue. 3. pp. 276-280 (in Ukrainian).

6. Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine. Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine № 1277 dated October 29 2013 (in Ukrainian).

7. Albekov A.U., Nivorozhkina L.I., Alifanova E.N., Evlakhova Yu.S., Tregubova A.A. The development of a methodology for assessing Russia's financial security based on the study of the impact of macroeconomic shocks on the dynamics of savings and operations of the population in the lending and currency markets. *Rostov on Don: publishing complex RGEU (RYNH)*, 2017. 188 p. (In Russian).